

Kirjallinen opinnäytetyö (AMK)

Turun Ammattikorkeakoulu

Esittävä taide

2016

Bea Wilén

NUKKETEATTERIA NUORILLE

– Työpajaohjaajan opas

OPINNÄYTETYÖ (AMK) | TIIVISTELMÄ

TURUN AMMATTIKORKEAKOULU

Esittävä taide | Nukketeatteri

2016 | 31 sivua

Ohjaaja Marja Susi

Bea Wilén

NUKKETEATTERIA NUORILLE

– Työpajaohjaajan opas

Opinnäytetyöni käsittelee nukketeatterityöpajojen toteuttamista yläkouluikäisten nuorten parissa. Pohdin työssäni nukketeatterin hyötyä yläkoulumaailmassa ja sitä, miten ja missä järjestyksessä työpajan tulisi edetä, jotta työpaja olisi nuorille hyödyllinen ja tarpeeksi helposti lähestyttävä.

Sovellan työssäni perinteisen draamateatterin työpajamalleja nukketeatterityöpajan rakenteen pohjaksi. Esittelen työssäni työpajan rakenteen suunnitteluun soveltuvan pyramidimallin ja pohdin miten nukketeatterillinen lähestymistapa eroaa draamateatterillisestä lähestymistavasta. Miksi valita ilmaisun välineeksi oman kehon sijaan juuri nukke?

Opinnäytetyöni on tarkoitettu oppaaksi etenkin niille nuorten työpajatoiminnan parissa työskenteleville, joilla on aiempaa kokemusta nukketeatterista.

ASIASANAT:

nukketeatteri, työpajat, draamakasvatus, nuoret, yläkoulu

BACHELOR'S THESIS | ABSTRACT

TURKU UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Performing Arts | Puppet theatre

2016 | 31 pages

Instructor Marja Susi

Bea Wilén

PUPPETRY FOR ADOLESCENTS

– A Guide for Workshop Instructors

My thesis focuses on puppetry workshops for adolescents. I consider the benefit of puppetry in upper comprehensive schools, and how to teach puppetry in workshops so that it is approachable and useful.

I adapt the methods of traditional drama theatre workshops to create a composition for puppetry workshops. I present a helpful pyramid model for planning the compositions, and I consider the differences of approaching between traditional drama workshops and puppetry workshops. Why to use a puppet as a medium of expression instead of a human body?

My thesis is intended as a guide for those who work with adolescents in workshops, and who have earlier experience of puppetry.

KEYWORDS:

Puppet theatre, workshops, drama pedagogy, adolescents, teenagers, upper comprehensive school

SISÄLTÖ

KÄYTETTY SANASTO	5
1 JOHDANTO	6
2 MIKSI NUKKETEATTERIA NUORILLE?	8
3 TYÖPAJAN SUUNNITTELU	10
4 PROSESSIN ALKU	13
5 TYÖPAJAN KULKU	15
5.1 Työpajan alku – välineeseen tutustuminen	17
5.2 Eteneminen – kaikenlaista ilmaisua	19
5.3 Kohti loppua – lisää vaatimuksia	21
5.4 Lopetus ja päämäärä – valmis esitys	23
6 LISÄÄ HUOMIOITA SISÄLTÖÖN	25
6.1 Valmiit tai itse tehdyt nuket	25
6.2 Pohjatekstin valinta esitykseen	27
7 LOPUKSI	30
LÄHTEET	31

LIITTEET

Liite 1. Case-lähteinä käytettyjen työpajojen kuvaus

KUVAT

Kuva 1: Lavastus ja nukkeja työpajaesityksessä "Lumikki ja Kampela"	11
Kuva 2: Jouni Leikkosen pyramidi näyttelijäntyön opettamisen tueksi	15
Kuva 3: Oma versio ni pyramidista nukketeatterin opettamisen tueksi	16
Kuva 4: Luonnos kampelanukesta työpajaesitykseen "Lumikki ja Kampela"	26
Kuva 5: Valmis kampelanukke työpajaesityksestä "Lumikki ja Kampela"	27

KÄYTETTY SANASTO

Työpaja	Työpajalla tarkoitetaan opetuksellista, yleensä lyhytkestoista kurssia, jossa syvennytään intensiivisesti valittuun aiheeseen, joka työssäni on nukketheateri.
Nuketus	Nuketus eli nukenkäsittely on nuken liikuttamista niin, että syntyy illuusio elävästä hahmosta, jolla on oma paino ja voima.
Ryhmänuketus	Ryhmänuketuksessa nukekäsittelijöitä on enemmän kuin yksi ja jokainen liikuttaa nuken eri osaa. Esimerkiksi kolmen nukettajan nukessa yksi nukettaa päätä ja vartaloa, toinen käsiä ja kolmas jalkoja. Siitä, mitä osaa kukakin nukettaa, löytyy erilaisia variaatioita.
Nukettaja	Nukettaja on nukenkäsittelijä, joka liikuttaa nukkea.
Impulssi	Impulssi on aloituspiste liikkeelle. Se on sen annetun energian määrä, josta liike alkaa. Usein luonnollisen näköisen liikkeen erottaa keinotekoisesta juuri oikean impulssin käyttö nuketuksessa. Impulssi kertoo, että animoidulla esineellä on paino ja voima. (Falke 2011, 45–46)
Vastaliike	Vastaliike on impulssinkaltainen liikkeen aloituspiste, jossa nukke esimerkiksi oikealle mennessään tekee pienen liikkeen vasemmalle. Tämä liike osoittaa, että nukella on oma paino. Vastaliike tuottaa painonsiirron, joka on välttämätön esimerkiksi kävelemään lähtiessä.
Free play	”Free play” on Rene Bakerin nukenkäsittelyn opetuksen metodi, jossa nukkea tutkitaan vapaasti. Sille annetaan impulsseja eri voimakkuuksilla ja eri suunnista. Tässä metodissa nukettaja ei yritä manipuloida nukkea tekemään tiettyä liiketataa vaan tutkii millaista liikemateriaalia nukke itse tarjoaa.
Liikeanalyysi	Liikeanalyysi on nuketuksessa käytettävä työkalu, jossa pohditaan liikkeen muodostumista. Siinä tutkitaan, mistä liike lähtee ja missä liikkeen kohdassa tarvitaan esimerkiksi impulsseja. Liikeanalyysi tehdään usein oman kehon kautta tutkimalla ensin omaa liikettä ja siirtämällä liikkeessä havaitut piirteet nukkeen.

1 JOHDANTO

Käsittelen opinnäytetyössäni nukketeatterin toteuttamista yläasteikäisten nuorten parissa. Valitsin aiheeni pidettyäni työparini kanssa työpajoja Turun seudun ylä- ja alakouluissa. Työpajat erosivat toisistaan rakenteensa, aikataulunsa ja päämääränsä puolesta, ja osa työpajoista onnistui toisia paremmin. Työpajakiertueemme jälkeen aloin pohtia vaihteleviin lopputuloksiin johtaneita syitä. Työpajojen tulee voida poiketa toisistaan aiheiltaan ja tavoitteiltaan, mutta mitä yhteistä niiden taustalla tulisi olla, jotta paja onnistuisi? Miten ja missä järjestyksessä nuorille järjestettävän nukketeatterityöpajan tulisi edetä?

Peilaan työssäni nukketeatteria perinteisen draamateatterin työpajatoiminnan keinoihin ja malleihin, sillä nimenomaan nukketeatterityöpajoista kertovia kirjallisia teoksia tuntuu olevan melko vähän. Esittelen työssäni työpajan rakenteen suunnitteluun ja toteutukseen soveltuvan pyramidimallin, jonka olen soveltanut näyttelijäntyön opettaja Jouni Leikkosen (2001) laatimasta näyttelijäntyön opettamiseen suunnitellusta kolmijaosta. Oman pyramidini tueksi olen tutkinut Rene Bakerin (2012), Ishmael Falken (2011) ja Allan Owensin (2001) metodeja. Kirjallisen materiaalin lisäksi käytän aineistona nukketeatteritaiteilija Iida Vanttajalle tekemääni haastattelua ja omia havaintojani yläasteilla pitämistäni nukketeatterityöpajoista, joista kerron tapausesimerkkejä jokaisen käsittelykappaleen lopussa.

Työssäni käsittelen erityisesti yläkouluikäisille soveltuvan nukketeatterityöpajan rakennetta koulumaailmassa ja sitä, miksi nukketeatteria ylipäättäen tulisi viedä kouluihin. Suomessa koulunäytelmäperinne ulottuu 1600-luvulle (Rusanen 2001, 58), joten teatteri on ollut läsnä kouluissa, vaikka varsinaiseksi oppiaineeksi se ei yrityksistä huolimatta ole tullut. Perinteen jatkuvuudesta voi päätellä, että teatteri ja draama on havaittu hyödylliseksi välineeksi nuorten koulutuksessa. Perinne jatkuu yhä yläkouluissa muun muassa kevätjuhlaesityksissä ja vapaavalintaisilla draamakursseilla. Työssäni pohdin nukketeatterin vastaavaa hyötyä nuorten koulutuksessa sekä erilaisia lähestymistapoja nuorten kanssa tehtävään nukketeatterityöskentelyyn. Miten nukketeatteri voi vaikuttaa nuorten identiteetin tai luokan ryhmähengen kehittymiseen ja miten nukketeatterillinen lähestymistapa eroaa draamateatterillisestä lähestymistavasta? Miksi valita ilmaisun välineeksi oman kehon sijaan juuri nukke?

Opinnäytetyöni on tarkoitettu avuksi niille nuorten työpajatoiminnan parissa työskenteleville, joilla on aiempaa kokemusta nukketeatterista.

2 MIKSI NUKKETEATTERIA NUORILLE?

Teatteri kehittää ja opettaa nuoria konkreettisen tekemisen ja usein myös leikin kautta. Nuorten kesken sana ”leikki” saattaa kuitenkin kalskahtaa lapselliselta ja vieraannuttaa tekemisestä. Teatteri- tai ilmaisuharjoitteena ”leikkiin” on helpompi lähteä, ja nuorten välisestä ilmapiiristä saadaan kuitenkin leikillinen, vapaa ja rento. Tällaista heittäytymiseen kannustavaa ilmapiiriä kaipaamme tehdessämme työtä itseään vielä etsivien nuorten parissa.

Miksi sitten käyttää nukkea sen sijaan, että esittäisi teatterillisiä hahmoja itse? Rene Baker (2012, 108–104) kertoo juuri nukketeatterin ainutlaatuisuudesta suhteessa nuoriin artikkelissaan ”*Puppets and objects – Medium or mediator*”. Hänen mukaansa nukket toimivat nuorille (mutta myös muun ikäisille) kommunikaation/viestinnän kanavana tai keinona. Nuken avulla ilmaistaan usein asioita, joista voi olla vaikeaa puhua, kuten syrjäytymisestä, rasismista, kiusaamisesta, identiteetistä ja ryhmäpaineesta. Nuken kautta ilmaistessa tekijä ei ole sidottu sukupuoleensa tai rotuunsa, vaan voi ottaa erilaisia rooleja:

”When acting through a puppet I am not defined by my race or sex; puppets can be purple, red or blue and anyone can play a male or female part. We can quite literally ‘put ourselves in someone else’s shoes’, change roles and experience life from another puppet’s point of view” (Baker 2012, 104).

Omalla keholla ilmaisun sijaan nukeilla ilmaisu voi olla nuorille helpompaa, sillä nuken takana nuori itse ei ole yleisön katseen tai arvostelun kohteena. Myös ujolla nuorella on mahdollisuus nuken avulla sanoa ja tehdä asioita, joita hän ei normaalisti kehtaisi. Nukkea manipuloidessaan nuori seisoo nuken takana, ja vaikka nukettaja onkin näkyvässä, hän näyttäytyy yleisölle ikään kuin näkymättömänä, sillä he katsovat nukkea, eivät nukettajaa (Baker 2012, 109). Nukke toimii eräänlaisena kilpenä haavoittuvalle egolle, ja nuori pystyy ilmaisemaan ja kokeilemaan myös sellaisia rooleja ja asioita, joita hän ei omalla kehollaan kehtaisi sanoa tai tuoda muuten esiin:

”Using puppets to explore how different characters would behave in the same situation is often more liberating and effective than asking young people to act out the characters in role-play, because the puppet shields the person from direct observation

and criticism – it is, after all, the puppet who is 'uncool' or badly behaved.” (Baker 2012, 109).

Nukke suojaa nukettajaansa mahdollistaen kuitenkin itseilmaisun ja onnistumisenkokemuksen. Nukettajan oma persoona ei ole esillä tai arvosteltavana, mutta kun nukke onnistuu jossakin tai selvittää ongelman, on se kuitenkin nukettajan ansiota (Baker 2012, 109.) Näin vahvistetaan nuorten itseluottamusta ilman vaaraa sen kolhimisesta, joskin Bakerin mielestä tämän varmistamiseksi ohjaajan tulee ohjeistaessaan puhutella nukkea, ei nukettajaa. Bakerin (2012, 115) kokemuksen mukaan nuket ottavat hyvin vastaan ohjeita ja kritiikkiä ja reagoivat niihin välittömästi, kun taas nukettajat kokevat helposti tehneensä väärin, jos heitä pyydetään tekemään jotakin uudelleen. Nuoren vasta harjoitellessa palautteen vastaanottamista on tärkeää, ettei etenkin negatiivinen palaute kohdistu häneen itseensä ihmisenä. Nukelle annettuna palaute koskee aina tekemistä, ei tekijää itseään, ja nukke toimii seulana nuoren ja palautteen välillä estäen liian henkilökohtaisen palautteen. Kuitenkin nukke mahdollistaa samalla myös hyvän palautteen saamisen ja vastaanottamisen sekä onnistumisenkokemukset, jotka ovat yläasteikäiselle nuorelle tärkeitä oman kehityksen ja identiteetin tutkimisen kannalta.

Nuoret ovat taipuvaisia muodostamaan tiiviitä kaveripiirejä, joihin syntyvät omat säännöt ja käyttäytymisnormit. Eri kaveripiirien välillä normit voivat vaihdella ja aiheuttaa konfliktitilanteita (Baker 2012, 113.) Tällaiset tilanteet ovat huomattavissa erityisesti koulumaailmassa, jossa työpajaan osallistuvat ryhmäläiset tuntevat toisensa entuudestaan. Aiemmin mainitsemieni hyötyjen lisäksi nukketeatterin kautta opitaan myös ryhmätyötaitoja ja yhteistyötä.

Case

Koimme työparini kanssa Bakerin (2012) huomion ryhmä- ja yhteistyön kehittymisestä erityisesti yhdessä yläkoulussa pitämässämme työpajassa. Koko luokka teki yhdessä töitä, emmekä ulkopuolisina ohjaajina olisi kyenneet erottamaan luokan sisään muodostuneita kaveripiirejä. Kaikki tuntuivat olevan kaikkien kavereita. Luokan opettaja sanoikin, että yhteinen projekti tuntui tuovan nuoret yhteen, vaikka he pian projektin päätyttyä palasivatkin takaisin omiin “jengeihinsä”.

3 TYÖPAJAN SUUNNITTELU

Työpajaa suunnitellessa tulee miettiä työpajan tavoitteet sekä itselle että etenkin osallistujille. Osallistuja ei ole toimintojen kohde vaan itse toimija. Työpajaa ei voi järjestää vain ohjaajaa varten, vaan myös osallistujien tulee hyötyä siitä jotenkin. Hyöty ja tavoite voi olla vaikkapa vain hauskan harrastuksen löytäminen, nukketeatteriin tutustuminen, tai sitten aiemmin mainittu identiteetin etsiminen ja esiintymisrohkeuden löytäminen. Työpajan ohjaajalla voi olla työpajan suhteen myös omia taiteellisia tavoitteita, tai hän voi kerätä työpajasta materiaalia teokseensa, mutta tällöinkin tulee miettiä, miten osallistujat työpajasta hyötyvät tai mikä pedagoginen tavoite työpajaan sisältyy. Miksi materiaalia kerätään juuri työpajan avulla ja miten se vaikuttaa esitykseen ja osallistujiin?

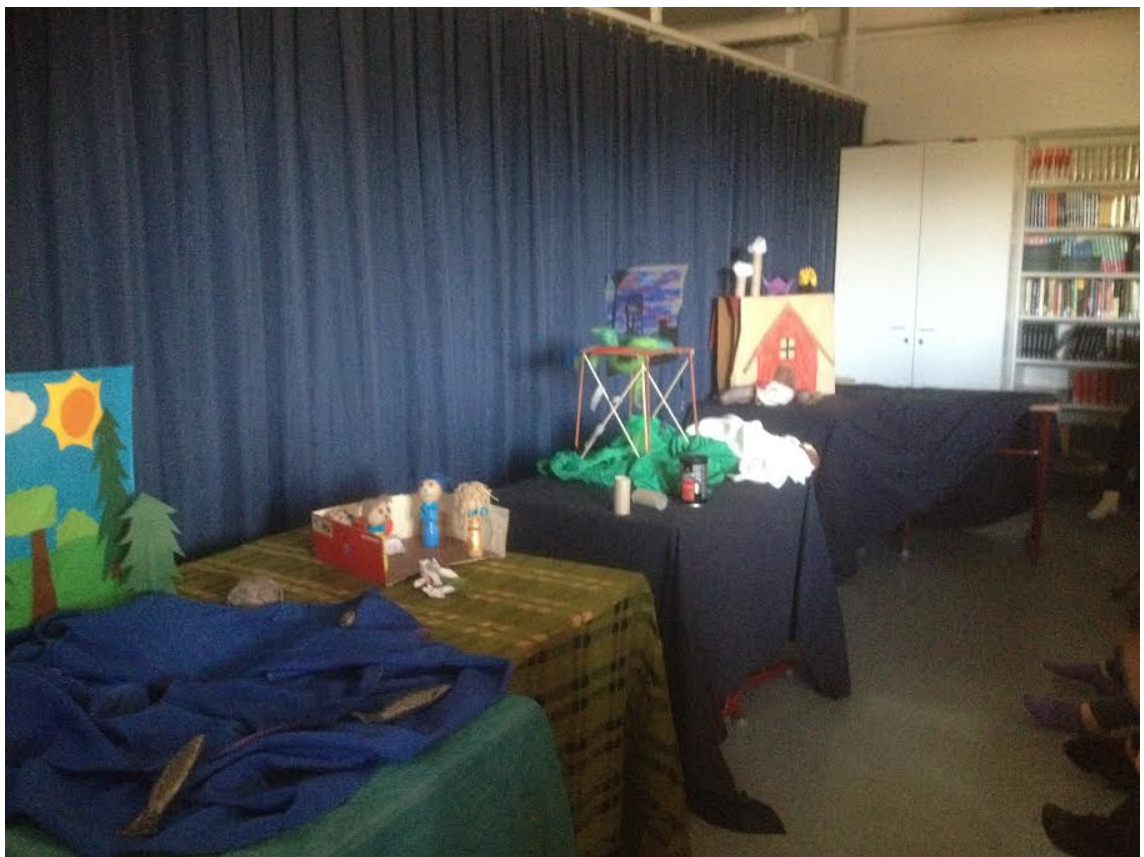
Työpajan sisältö kannattaa suunnitella sen mukaan, millainen ryhmä siihen osallistuu. Onko ryhmä esimerkiksi jo teatteriin harjaantunut vapaavalintaisen draamakurssin ryhmä, jonka teatterillista kokemusta laajennetaan työpajan avulla nukketeatteriin vai onko ryhmässä jäseniä, jotka eivät ole koskaan harrastaneet mitään teatteriin tai esiintymiseen liittyvää. Työpajavetäjänä aloittaisin kummassakin tapauksessa samalla tavalla ryhmähenkeä lisäävällä harjoitteella, mutta työpajan jatko ja tulevat harjoitteet riippuvat ryhmän valmiudesta. Joitakin ryhmiä täytyy valmistella kauemmin kuin toisia. Esittelen tässä työssäni myöhemmin pyramidimallin, jossa työpaja etenee kerros kerrokselta. Teatterin, ilmaisun tai nukketeatterin saralla kokemattomamman ryhmän kanssa yhdessä kerroksessa tulee todennäköisesti pysyä kauemmin kuin kokeneemmissa ryhmissä ja tämä on hyvä huomioida työpajan aikataulutuksessa.

Prosessi vai lopputulos

Työpajaa ja sen tavoitetta suunnitellessa on hyvä miettiä prosessin ja lopputuloksen merkitystä. Kumpi oikeastaan on tärkeämpi ja mihin lopputulokseen työpaja ylittää? Kun nukketeatteria tehdään ammattilaisten kesken, lopputuloksena syntyvä loppuun asti hiottu esitys tai taidokkaasti manipuloitu nukke nousee keskiöön. Luovassa toiminnassa ei keskitytä esityskelpoisen lopputuloksen saavuttamiseen, vaan keskeistä on itse tekeminen, oppiminen ja kasvaminen tekemisen kautta (Rusanen 2001, 53). Nuorten työpajoissa prosessi on usein lopputulosta tärkeämpi ja väittäisin näin

olevan myös silloin, kuin nuorten kanssa tehdään esitystä. Tämä toki on valintakysymys, jota ohjaajan on mietittävä.

Työpajan ei ole aina tähdättävä esitykseen, vaan lopputuloksena ja tavoitteena voivat olla ryhmätyö- ja vuorovaikutustaitojen kehittäminen, itsestään ja itseilmaisusta oppiminen, havainnot omista taidoista, onnistumisen tunne, epätäydellisyyden hyväksyminen tai kanavan löytäminen vaikeiden asioiden kertomiseen. Esitykseen tähtäävässä työpajassa oheistavoitteita valmistuvan esityksen lisäksi voi olla oman luovuuden löytäminen tarinoiden kautta, näyttelemiseen ja keholliseen/äänenkäyttöön ilmaisuun rohkautuminen nukella näyttelemisen kautta ja taiteen eri osa-alueiden (käsikirjoitus, musiikki, ilmaisu, lavastus ym.) yhteensovittaminen esityksessä. (Vanttaja 2016, haastattelu). Tällöin lopputulos on tärkeä, mutta jotta siihen päästäisiin on prosessin pitänyt olla onnistunut ja lopputulokseen päästään prosessin tärkeys edellä. Usein nämä samat tavoitteet edellä kuljetaan myös silloin, kun tarkoitus on tehdä nuorten kanssa esitys.

Kuva 1: Lavastus ja nukkeja työpajaesityksessä "Lumikki ja Kampela"

Erityisryhmien kanssa työskennellyt nukketeatteritaiteilija Iida Vanttaja kehottaa pajan tilaajia valitsemaan kahden painotuksen väliltä:

”Paja voi olla terapiatyypinen tai sen päämääränä voi olla kokonaisen produktion (yleensä melko lyhyen) valmistaminen ja sen esittäminen yleisölle. Ensimmäisessä vaihtoehdossa ryhmä on yleensä pienempi ja harjoitteet intiimimpiä. Niiden tulokset ja havainnot jäävät osapuolten välisiksi, eikä tuloksia esitellä ulkopuolisille. Tällaisessa lähestymistavassa saattaa tapahtua isoja asioita psyykkisellä puolella, koska tarkoituksena ei ole tulosten esittely muille. Toisaalta yleisölle esiinnyttäessä tapahtuu erityinen ilmiö, joka teatteriaktissa tapahtuu esiintyjän ollessa vuorovaikutuksessa yleisön kanssa; keskityminen terästyy ja esiintyjä saattaa ’ylittää’ itsensä ja unohtaa häntä vaivanneet ongelmat.” (Vanttaja 2016, haastattelu.)

Työpajaohjaajan on hyvä päättää omat taiteelliset tavoitteensa työpajan suhteen. Sekä prosessi että lopputulos ovat tärkeitä, mutta onko jompikumpi ylitse toisen? Nuorten ilmaisutaitoa ja itsensä etsimistä tukevassa työpajassa saattaa hyvin riittää sekin, että mahdollisen loppuesityksen liikemateriaali on pääasiassa ”tämä nukke menee tuonne ja tämä tuonne”, sillä lopputuloksena ja tavoitteena on tällöin jokin muu kuin esitys itse (kuten kasvatuksellinen/pedagoginen tavoite), mutta jos työpajan tavoitteena on näyttää valmis ja ”taiteellinen” esitys, on mm. liikemateriaalin pikkutarkempi hiominen tarpeellisempaa. Prosessin ja lopputuloksen merkitystä suhteessa taiteilijan taiteellisiin tavoitteisiin voi miettiä senkin kautta, onko työpajan ohjaaja työpajassa syntyvän esityksen ohjaaja vai ohjaako hän vain nuoria ohjaamaan toisiaan ja tekemään heidän näköistään esitystä.

Case

Yläkoululaiset oivalsivat nukkeihin tutustuessaan liikeanalyysin, vastaliikkeen ja impulssin ja oppivat miten nukke kävelee ja hyppää. Esitykseen valmistavissa kohtausharjoituksissa jo opitut vastaliikkeet ja impulssit unohtuivat. Opitun siirtäminen käytäntöön tuntui kestävän kauan eikä nuketus ollut enää yhtä tarkkaa. Tässä työpajassa tärkeintä oli prosessi luokan yhteiseen esitykseen. Jokainen ryhmäläinen osallistui esityksen tekoon ja esiintyi. Keräämämme palautteen mukaan suurin osa oli pitänyt työpajaa mukavana ja innoittavana ja nekin, jotka eivät kokeneet nukketeatteria ”omaksi jutukseksi” sanoivat työpajan olleen mukavaa vaihtelua koulun arkeen.

4 PROSESSIN ALKU

Työpajan vetäjän on tärkeää tiedostaa, että nuorille työpajaprosessi alkaa jo siitä hetkestä, kun opettaja ensimmäisen kerran kertoo luokalle tulevasta työpajasta. Kun tieto työpajasta on saatu, nuori alkaa muodostaa omia ennakkokäsityksiään ja odotuksia siitä millainen työpaja on ja mitä siellä tehdään. Tämän perusteella muodostuu myös mielipide työpajasta ja asenne sitä kohtaan. Olosuhteiden salliessa työpajavetäjän voi olla hyvä tulla itse paikalle kertomaan tulevasta työpajasta tai vähintään ohjeistaa luokan opettajaa mahdollisimman tarkasti. Työpajan vetäjä osaa itse parhaiten vastata nuorten kysymyksiin työpajan sisällöstä ja mahdollisuus nuorten omien, mahdollisesti negatiivisten, käsitysten ja ennakkoluulojen eskaloituminen työpajaa kohtaan pystytään välttämään.

Harmillisen monella tuntuu edelleen olevan se käsitys, että nukketeatteri on vain lapsille ja vain käsinukeilla, ja asenne nukketeatteriin voi olla nuorilla siksi kielteinen; he kun eivät ole enää lapsia. Rene Bakerin (2012, 111) mukaan nuoret kokevat nukket aluksi lapsellisina ja noloina, mutta kun heitä auttaa pääsemään tästä ennakkoluulosta eroon, nuoret nauttivat nukketeatterin tarjoamasta vapaudesta ja mahdollisuudesta tuoda esiin uskaliaitakin asenteita nukken avulla.

Kiertäessämme työparini kanssa yläasteita hieman toisistaan poikkeavien nukketeatterityöpajojen kanssa, kehotimme opettajia näyttämään muutaman valitsemamme nukketeatteriaiheisen videon luokalle ennen varsinaista työpajaa. Näin nuorille tuli käsitys nukketeatterin mahdollisuuksista ja ennen kaikkea saimme rikottua ”nukketeatteri on vain lapsille” –ennakkoluulon. Rene Bakerin mukaan nukketeatteri ”resonoi” nuoriin mustan huumorin ja nukeille ominaisen kapinamielisyys ja auktoriteettien kyseenalaistuksen kautta (Baker 2012, 111), ja siksi valitsimmekin näytettävät videot näistä aihepiireistä. Videoiden sijaan tai ohella ohjaaja voi myös itse esittää esityksen tai kohtauksen ennen työpajan aloittamista tai työpaja voi perustua nähtyyn esitykseen.

Case

Työpajoissa, joissa opettaja ei ollut ehtinyt näyttää ennalta lähettämiämme videoita, nuorten vastustus aihetta kohtaan oli nähtävillä, joten nipistimme työpajan alusta aikaa katsoaksemme siinä muutaman videoista. Tätä en kuitenkaan havainnut yhtä hyväksi

keinoksi, sillä videoiden jälkeen nuori tuntuu tarvitsevan aikaa vielä näkemänsä prosessointiin ennen toimintaan siirtymistä. Myös asenne itse videoita kohtaan saattoi olla kielteinen, kun nuorella oli tieto siitä, että heti videoiden loputtua tulee ”leikkiä nukeilla”. Videoiden katseluun olisi siis toimivinta varata erillinen aika ennen varsinaista työpajaa.

5 TYÖPAJAN KULKU

Työpajan alkaessa on tärkeää luoda tilanteesta helppo ja turvallinen, jotta osallistujat uskaltavat heittäytyä ja oppia uutta tekemisen ja kokeilemisen kautta. Hyvän ilmapiirin ja ryhmähengen luominen lähtee ohjaajasta ja alkuharjoitteista. Nuoria tulee kouluttaa rakentamalla ja luottamalla, ei alistamalla ja repimällä. Oppilaan on saatava olla pääosassa ja opettajan velvollisuus on kannustaa ja opastaa. Näyttelijäntyön opettaja Jouni Leikkonen (2001, 165–166) käsittelee näyttelijäntyön opettamista artikkelissaan ”Alkuharjoitteista roolinrakentamiseen”. Hän etenee näyttelijöiden opettamisessa askelmitain ja hänen mielestään koulutus muistuttaa pyramidia.

Kuva 2: Jouni Leikkosen pyramidi näyttelijäntyön opettamisen tueksi

Samaa pyramidia voi soveltaa myös nukketeatteriin. Nuorten työpajatoiminnassa liikutaan enimmäkseen pyramidin pohjakerroksessa. Se luo tarpeellisen perustan ja kivijalan ilmaisulle, niin nukeilla kuin ilman. Toiseen ja kolmanteen kerrokseen mennään esimerkiksi silloin, kun nuorten kanssa tehdään esitystä. Tällöin tosin pitäisin pyramidin huippuna kokonaisen roolityön sijaan vaikkapa kokonaista nukkenäytelmää tai loppuun asti hiottua nukkenkäsittelyllistä kohtausta.

Leikkonen (2001, 166) suosittelee, että tasolta seuraavalle siirrytään vasta, kun edellisen tason asiat ovat oppilaan hallinnassa. Osallistujia on hyvä houkutelua myös mukavuusalueidensa ulkopuolelle, mutta pienin askelin! Esiintymisjännityksestä kärsivää ei voi heti heittää koko ryhmän eteen esiintymään, vaan häntä tulee valmistella tilanteeseen kivojen ja lyhyiden tehtävien kautta.

Nukketeatterista puhuttaessa lisäksiin kolmioon vielä yhden kerroksen aivan alimmaisiksi, kaiken perustaksi. Ennen ilmaisuun ryhtymistä on hyvä tuntea työvälineensä ja olla sinut sen kanssa. Pitää tuntua siltä, että on mahdollista ilmaista asioita tietynlaisen välineen, nukken, kautta. Työvälineeseen tutustuminen vie draamateatteriin (jossa välineenä on yleensä oma keho) verrattuna enemmän aikaa ja kolmion alimmalla tasolla täytyy ehkä viipyä pitkäänkin, joka voi tulla yllätyksenä, jos nukketeatterista ei ole aiempaa kokemusta. Kolmion ”kaikenlaisen ilmaisun” -kerrokselle voi siirtyä vasta sitten, kun väline on tuttu ja sen kautta ilmaisu tuntuu mahdolliselta.

Kuva 3: Oma versioni pyramidista nukketeatterin opettamisen tueksi

Kouluissa ja nuorten kanssa tehtävissä työpajoissa usein riittää keskittyä pyramidin kahteen ensimmäiseen kerrokseen. Kahteen ylimpään vaiheeseen on tarpeellista mennä, jos nuorten kanssa tehtävään työpajaan sisältyy esityksen tekeminen, joskin myös esitykseen tähtäämätön työpaja tarvitsee luontevan lopetuksen, johon kahta vii-

meistä kerrosta voi soveltaa. Seuraavissa kappaleissa avaan pyramidin kerroksia työpajan etenemisen apuna.

5.1 Työpajan alku – välineeseen tutustuminen

Tässä pyramidin kerroksessa tutustutaan nukkeen ja sen manipuloinnin peruseriaateisiin (impulssiin, vastaliikkeeseen ja reaktioon). Ennen tätä tulee kuitenkin aloittaa työpaja asiaankuuluvasti, sillä aloitus on koko prosessin kannalta erittäin tärkeä. Pekka Korhonen (2001, 118–119) esittelee artikkelissaan ”*Opettaja ja taitelija – Allan Owens ja prosessidraama*” Allan Owensin käyttämän aloitusrituaalin ja sen vaiheet, joka on mielestäni pätevä tapa aloittaa työpaja aiheesta riippumatta. Samat yleisohjeet sopivat mielestäni niin prosessidraamaan kuin nukketeatteriinkin.

Korhonen kuvaa Owensin aloitusrituaalin vaihteita seuraavasti:

1. vaihe: Ilmapiirin luominen

”Ensimmäinen vaihe liittyy ilmapiirin luomiseen, jota Allan valmistelee jo ennen opiskelijoiden tuloa levittämällä tavaransa hieman sivuun niin, että ne ovat toisaalta helposti saatavilla mutta myös riittävän näkyvillä herättääkseen odotuksia. Kun oppilaat tulevat, hän kokoaa heidät piiriin ja esittäytymisrituaalin yhteydessä hän opettelee hyvin tietoisesti osanottajien nimet.”

2. vaihe: Sopimus toiminnasta

”Toinen vaihe on sopimuksen tekeminen siitä, miten työpajan aikana on tarkoitus toimia: ’Pitäkää emotionaalisesti huolta itsestänne. Kenenkään ei tarvitse puhua tai sanoa mitään, jos ei halua. Pitäkää huolta toisistanne ja pitäkää huolta tilasta.’ Hyvin yksinkertaisilla keinoilla ryhmä on valmis ottamaan osavastuun tulevasta toiminnasta, mikä samalla lisää työskentelyn tasa-arvoisuutta.”

3. vaihe: Sopiminen tekemisestä

”[Owensin] tapana on ehdottaa, asioita, jolloin ’osallistujilla on koko ajan tunne, että he voivat vaikuttaa asian käsittelyyn ja toimintatapoihin ja hei-

dän mielipiteillään on arvoa ja niitä todella kuunnellaan ja otetaan huomioon.”

4. vaihe: Käytännön järjestelyistä sopiminen

”Mihin aikaan lopetetaan? Milloin on taukojen paikka? Mihin aikaan huomenna aloitetaan, jne. Kun niistä on sovittu, Allan piirtää tulevien kolmen päivän rakenteen fläppitaululle kaikkien nähtäväksi, jolloin kaikille muodostuu myös selkeä käsitys päivien kulusta.”

Nukketeatterityöpajaa tehdessä lisäisin Owensin aloitusrituaaliin vielä viidennen vaiheen, jossa työpajaan tuodut materiaalit, eli nuket tai nukerakennustarvikkeet, käydään yhdessä läpi. Allan Owens on jo ennen työpajan alkua levitellyt materiaalit ”hiesman sivuun, mutta riittävän näkyville”, eli ne ovat olleet katseltavissa alusta asti. Nyt antaisin ne myös koskettaviksi työpajan ohjaajan opastuksella. Tässä kohtaa tulisi siis esitellä mukana olevien erilaisten nukkien tekniikoita tai rakennustarvikkeita, mitä hyvänsä ne ovatkaan.

Kun johonkin tarjotaan tai jostain tilataan nukketeatterityöpaja, on tilaajan toiveena usein se, että nukkeihin päästään heti käsiksi. Tilaajan toiveeseen vastataan aloitusrituaaliin lisätyssä viidennessä vaiheessa, mutta itse tekemiseen ryhdyttäessä on usein hyödyllisempää ja helpommin lähestyttävämpää aloittaa yksinkertaisista muodoista. Rene Baker aloittaa uuden asian opettamisen usein ”mielitekokepeillä” ja samaa suosittelee Ishmael Falke (2011, 19) teoksessaan *”Keppi, porkkana ja musta laatikko”*. Falke pohtii kirjassaan, että ”neutraalien, yksinkertaisten materiaalien kuten keppien, kivien tai kankaan käyttäminen harjoittelussa auttaa irrottautumaan ennakkokäsityksistä, antaa uudenlaisia näkökulmia prosessiin ja tarkkuutta työstäessä määrättyä tehtävää”.

Pyramidin pohjakerroksessa suosisin impulssin, vastaliikkeen ja reaktioiden opettelusta kepeillä niin, että koko ryhmä tekee samaa ensin yhtä aikaa ja myöhemmin omalla vuorollaan piirissä. Tällä tavoin osallistuja saa ensin kokeilla rauhassa itsekseen ja myöhemmin näyttää tekemänsä lyhyesti muille ilman, että opitun näyttäminen on varsinaista esittämistä. Tärkeämpää tässä vaiheessa on yhdessä oppiminen ja kokeileminen. Aluksi esimerkiksi impulssia voidaan harjoitella niin, että kaikki tekevät kepillä samanlaista liikerataa ja myöhemmin jokainen osallistuja voi keksiä ja näyttää kepillä oman liikeradan, jonka toiset toistavat. Reaktiota voi myös harjoitella piirissä siten, että yksi piirin kepeistä tekee jotakin, johon seuraava keppi reagoi.

Muodon yksinkertaisuus auttaa keskittymään määrättyyn tehtävään. Esimerkiksi kepit voivat olla hyvinkin ilmaisukykyisiä, mutta eivät myöskään anna paljoa ilmaiseksi. Hyppäämisen esittäminen kepillä vaatii hyppäämisliikkeen ja impulssin todellista ymmärtämistä, jotta liike näyttää hyppäävältä kepillä, eikä kepillä jota nukettaja vain nostaa. Oivalluksen jälkeen liike on kuitenkin helppo toteuttaa yksinkertaisella esineellä. Jos aloittelijalle annetaan heti käteen nukke, jonka tulisi hypätä, liikeanalyysi ja oivallus impulssista ja sen tarpeellisuudesta jää helposti nukun varjoon.

Yksinkertaiset muodot auttavat hahmottamaan myös nuketusotteeseen käytettävää voimaa. Nukkea ei tule puristaa liian lujaa tai käsitellä runnoen tai pakottaen. Pienet impulssit ja hyvä ote on helppo etsiä kepin avulla. Kiinnostavia hetkiä työpajassa (ja lavalla) syntyy, kun nukke tarjoaa jotakin liikettä itse, eikä tähän ilmiöön päästä jos nuketusote on liian tiukka tai pakottava. Tällaisia hetkiä ovat esimerkiksi nukun jalkojen liike tai jopa kävely, vaikka nukettaja ohjaa vain lantion liikettä. Sopivan nuketusotteen löydyttyä välineeseen tutustumisen vaihetta voi jatkaa Bakerin käyttämän ”freeplay”-metodin avulla. Siinä nukettaja ei yritä saada nukessa aikaan tietynlaista liikerataa, vaan antaa nukelle erilaisia impulsseja selvittääkseen, millaista liikettä nukke itse tarjoaa ja mitä se ”haluaa tehdä”. Erilaisten, yllättävienkin liikkeiden löytäminen nukesta ikään kuin puolivahingossa kasvattaa luottamusta nukkeen ilmaisuvälineenä ja mahdollistaa siirtymisen seuraavalle tasolle, jossa ilmaisun tarkkuuteen ja hiomiseen kiinnitetään enemmän huomiota.

Case

”Freeplayssa” nukke tarjoaa omaan fysiologiaansa sopivaa liikemateriaalia ja on riemastuttavaa kun sitä käytetään. Kaksi toisistaan tietämätöntä yläkoululaisryhmää saivat saman nukun tanssimaan Macarenaa, kun etsittiin nukun tapaa hypätä. Tämä herätti ryhmäläisissä hilpeyttä ja onnistumisenkokemuksen, joka on tärkeää kun haluamme rohkaista nuoria ilmaisuun ja esiintymiseen.

5.2 Eteneminen – kaikenlaista ilmaisua

Ensimmäisellä kerroksella tutustuttiin nuketuksen peruseriaatteisiin keppien ja yksinkertaisen muotojen avulla sekä nukkeen freeplay-metodin avulla. Pyramidin toisella kerroksella ryhtyisiin siirtämään keppimanipulaatioissa opittuja asioita – impulssia, vas-

taliikettä ja reaktiota – nukkeen, ja pyramidikerroksen nimen mukaisesti tekemään ”mahdollisimman paljon kaikenlaista ilmaisua”. Tässä kerroksessa omaa nukella tehtävää ilmaisua olisi hyvä välillä näyttää toisille työpajaryhmän jäsenille, sillä ilmaisussa on kuitenkin kyse vuorovaikutuksesta ilmaisijan ja katsojan välillä.

Tehtävät harjoitteet kannattaa valita suhteessa työpajan päämäärään. Tässä kerroksessa nukkeen tutustutaan edelleen melko vapaasti leikin ja heittäytymisen kautta. Nuorten ilmaisurohkeutta tukevassa työpajassa nukelta voi tässä vaiheessa odottaa ja pyytää oikeastaan mitä tahansa liikettä. Esitykseen tähtäävässä työpajassa kannattaa jo tässä vaiheessa miettiä, minkälaista liikettä nukelta tullaan tarvitsemaan. Jos nuken tulee esityksessä esimerkiksi poimia kukkasia, voi impulssi-, vastaliike- ja reaktioharjoitteet yhdistää kukkienpoiminnan liikeanalyysiin. Myös kävelyn ja (kepillä jo opetellun) hyppäämisen harjoittelu nukella kuuluu tähän kerrokseen.

Tässä kerroksessa nukella tehtäviä harjoitteita olisi hyvä näyttää muille ryhmäläisille. Nukella esiintyminen yksin voi kuitenkin edelleen jännittää, joten hyvä ensikosketus nukella esiintymiseen on ryhmänuketukset. Se on toki nuketuksen lajina hieman haastava, sillä siinä on nukkeen liikkeen lisäksi tarkkailtava muita nukettajia ja heidän liikkeitään ja aikomuksiaan. Tässä vaiheessa ei kuitenkaan haittaa, jos nukettajat puhuvat keskenään nukkea liikuttaessaan. Hyvä ja hauska harjoite ryhmänuketukseen, liikeanalyysiin ja esiintymiseen on esimerkiksi sovellus pelistä ”Kapteeni käskee”. Tässä harjoitteessa yksi ryhmäläisistä näyttää omalla kehollaan liikkeen, jonka nukke toistaa. Nukkea nukettaa kaksi tai kolme henkilöä ja loput ryhmäläisistä katsovat ja kommentoivat.

Tässä kerroksessa viivytään kunnes nukenkäsittelyn peruseräperiaatteet ja syy niiden käyttöön on ymmärretty. Työpajan päämäärästä riippuen tässä kerroksessa voidaan viipyä pitkäänkin, tai pidemmälle ei välttämättä tarvitse mennä lainkaan. Nukeilla voidaan etsiä kaikenlaista ilmaisua ja liikettä. Voidaan pitää hauskaa ja samalla oma ilmaisutaito, esiintymisrohkeus ja itseluottamus kehittyvät. Kuitenkin myös esitykseen tähtäämätön työpaja tarvitsee loogisen lopetuksen, johon pyramidin tulevia kerroksia voi soveltaa.

Case

Työpajan tässä vaiheessa nuoret saivat oman kehon liikeanalyysin kautta pohtia kävelymisen impulsseja, painonsiirtoja ja vastaliikkeitä, ja siirtää ne pienryhmissä nukkeen.

He ryhmänukettivat nukkea kolmen hengen ryhmissä ja esittivät hetken harjoittelun jälkeen nuken kävelytyylin muille pienryhmille. Kukaan ei vielä näin alussa esiintynyt nuken kanssa yksin. Tässä harjoitteessa ryhmäläiset saivat esiintymisrohkeutta ja huomasivat kuinka pienellä impulssilla saadaan luotua illuusio elävästä nukesta, ja toisaalta kuinka helposti illuusio katoaa, jos impulssit unohtuvat.

5.3 Kohti loppua – lisää vaatimuksia

Pyramidin kolmannessa kerroksessa lisätään nuketuksen tarkkuutta ja aloitetaan loppuesityksen kohtausten harjoittelu. Myös työpaja, joka ei tähtää ulkopuolisille esitettävään esitykseen tulee päättää luontevalla ja opitun kokoavalla tavalla, ja hyvä tapa tähän on ryhmäläisten kesken näytettävä esityksellinen kohtaus. Tässä kerroksessa valmistaudutaan esiintymiseen, oli se sitten ulkopuoliselle yleisölle tai vain työpajaryhmän kesken.

Tässä kerroksessa työpajan ohjaajan merkitys on pitää harjoittelu käynnissä, mitään uutta taitoa ei välttämättä tarvitse enää opettaa (ellei nuketukseen haluta lisätä nukeilla puhumista). Ohjaaja valvoo kohtausharjoituksia ja opastaa nukenkäsittelyssä suhteessa jo opittuihin asioihin. Nukenkäsittelyn tarkkuus esimerkiksi impulssien suhteen unohtuu helposti kun tehtävänanto muuttuu impulssin harjoittelusta kohtauksen harjoitteluun, vaikka impulsseja tulee tällöinkin käyttä.

Nuorten tehdessä heidän näköistään esitystä ja ollessa itse oman esityksensä ohjaajia olen usein antanut nuorten harjoitella kohtauksiaan ensin keskenään ja kehottanut heitä sitten näyttämään kohtaus sille osalle ryhmää, joka ei esiinny samassa kohtauksessa. Muu ryhmä kommentoi kohtauksia ja nuoret voivat parannella sitä saamiensa kommenttien pohjalta. Työpajan ohjaajan tuki kannattaa hänenkin kommentoida ja olla apuna vielä tässä vaiheessa. Ohjaajan kommentit ovat tietysti välttämättömiä, jos työpajan ohjaaja on myös tulevan esityksen ohjaaja. Kun kohtaukset alkavat löytää muotoaan, aletaan niitä yhdistää toisiinsa kokonaiseksi esitykseksi.

Jos nukkien halutaan puhuvan esityksessä, opettaisin puhumistekniikan vasta tässä vaiheessa. Nuket ovat hyvin ilmaisukykyisiä myös ilman puhetta, eikä sitä välttämättä tarvitse käyttää lainkaan. Nukkien alkaessa puhumaan nukettajilla tuntuu olevan taipumus unohtaa nuken liikemateriaalin merkitys. Liian aikaisin opetellun puheen lopputuloksena on valitettavan usein vain puheen tahdissa hytkyviä päitä, jotka eivät luo il-

luusiota elävistä hahmoista. On tärkeää hallita ilmaisu nukella myös ilman puhetta ennen puhumisen opettelua. Tässä, kuten muissakin käsittelemissäni rakenteellisissa seikoissa, on poikkeuksia suhteessa työpajan tavoitteisiin. Pyramidin tämä kerros ei ole ainoa oikea paikka puhuville nukeille, vaan puheen voi tavoitteiden saavuttamiseksi tuoda tarvittaessa mukaan jo aiemminkin.

lida Vanttaja (2016) kertoi tekemässani haastattelussa kehitysvammaisesta nuoresta, jolla oli pahoja puheentuottamisen vaikeuksia:

”Hän änkytti, puhui yksisanaisesti ja kuiskaten. Nukketeatteripajan edetessä tyttö halusi yllättäen olla pääroolissa, johon kuului melko paljon replikointia. Harjoituksissa tyttö esiintyi voimakkaasti eläytyen, mutta käytti ääntään edellä kuvaillulla tavalla. Kun sitten lopulta esiinnyimme yleisölle, hän eläytyi edelleen voimakkaasti, mutta keskittyi niin paljon nukan kanssa näyttelemiseen, että unohti puheen ongelmat.”

Tämän Vanttajan pitämän esitykseen päättyvän työpajan tavoitteena ei ollut tytön puheentuottamisen ongelmien poistaminen, mutta tällaisessa tapauksessa pitäisin kuitenkin tärkeämpänä tapahtunutta ”ihmettä”. Nuketuksen liikemateriaalin onnistumista pitäisin tässä tapauksessa toissijaisena. Tämä ”ihme” oli kuitenkin vain väliaikainen ja änkytys jatkui normaalisti esityksen jälkeen. Tässä kuitenkin nähdään nukketeatterin suuri apu omaan ilmaisukykyyn ja -rohkeuteen. Vanttaja uskoo, että jos nukketeatterin parissa työskentelyä olisi jatkettu, tytön puheentuottamisessa olisi voitu saavuttaa suuria edistysaskeleita (Vanttaja, 2016).

Pyramidin kolmannessa kerroksessa tulee tehdä myös esityksen työnjako. Kaikkien tulee halutessaan saada esiintyä ja nukettaa, mutta ketään ei tule väkisin pakottaa lavalle. Nukketeatteri on joka tapauksessa mitä mainioin ryhmätyön muoto, sillä se on yhdistelmä visuaalista, kertovaa ja esittävää taidetta, ja työryhmäläisistä jotkut nauttivat suunnittelusta, jotkut kirjoittamisesta ja jotkut esiintymisestä (Baker 2012, 112). Jokaiselle siis varmasti löytyy mielekästä tekemistä esitystä varten, vaikkei haluaisikaan itse esiintyä.

Case

Yhdellä yläasteella työpajaryhmä lähti mukaan melko varovasti. Tavoitteena oli tehdä lyhyt esitys heidän opettajansa valitsemasta novellista. Muutama nuori vastusteli. Heidät saatiin esityksentekoon mukaan valinnanvapauden kautta. He saivat tehdä sitä kohtausta, josta olivat kiinnostuneita tai keskittyä siihen novellin hahmoon tai käytettävissä olevaan nukkeen, johon halusivat. Ne, joita nuketus ei kiinnostanut lainkaan, suunnittelivat lavastusta tai ehdottivat liikemateriaalia luokkakavereidensa nuketettavana olevalle nukelle. Tämän työpajan ongelmana oli liian lyhyt aika. Nuketukset saattoi joillekin nuorille tuntua pelottavalta, sillä aikaa pelkästään nukkeihin tutustumiseen ja rentoon leikkimiseen olisi tarvinnut olla enemmän (pyramidin ensimmäinen kerros jäi hataraksi).

5.4 Lopetus ja päämäärä – valmis esitys

Pyramidin muoto on suhteessa ajankäyttöön. Leveimmällä kerroksella aikaa menee eniten ja kapeimmalla vähiten. Ei ole ennalta määrättyä kauanko milläkin kerroksella viivytään, mutta jokainen kerros on aina suhteessa edellisiin. Pyramidin neljäs ja viimeinen kerros päättää työpajan esitykseen tai esitykselliseen kohtaukseen. Aikaa tämän kerroksen toteuttamiseen menee vähemmän kuin aiemmissa kerroksissa, sillä kuten lähes kaikessa esitystoiminnassa, tässäkin harjoittelu vie enemmän aikaa kuin itse esittäminen.

Vaikka työpaja ei tähtäisi yleisölle esitettävään esitykseen, voidaan työpajassa silti osallistuvan ryhmän kesken valmistaa ja näyttää jokin kohtaus. Tämä sitoo kaiken opitun yhdeksi kokonaisuudeksi ja siten lopettaa työpajan luontevasti. Työpajan lopettaminen esitykseen – vaikka niinkin yksinkertaiseen kuin tehdyn työn esitleminen muille ryhmäläisille – tarjoaa luonnollisen ja mielekkään päämäärän kaikille. (Bicât 2007, 133).

Ulkopuoliselle yleisölle näytettävän esityksen kohdalla tulee miettiä keitä yleisöön kutsutaan. Onko esitys avoin kaikille vai kutsutaanko sinne vain esimerkiksi työpajaan osallistuneiden vanhemmat, muu koululaisryhmä vai vaikkapa lastentarharyhmä? Valintaan vaikuttaa jälleen työpajalle asetetut tavoitteet. Jos tavoitteena on esiintymiskokemuksen saaminen, toinen koululaisryhmä on melko luonteva valinta jo siksikin, että sen on helppo tulla paikalle. Toisaalta tavoite voi olla myös kommunikaatio nuorten ja vanhempien välillä – joten katsomaan kutsutaan vanhemmat – tai esitykseen on voinut liittyä ohjaajan omia taiteellisia ambitiesiä, jolloin esitys ehkä halutaan pitää avoimena

yleisölle kuin yleisölle. Myös nuorten omia mielipiteitä ja toiveita kutsuttavasta yleisöstä voi ja kannattaa ottaa huomioon.

Työpajan päätyttyä prosessista on vielä hyvä keskustella osallistuneiden kanssa ja pyytää heiltä palautetta. Keskustelun ja saadun palautteen pohjalta voidaan nähdä työpajan tavoitteiden toteutuminen. Toki osa tavoitteista ja niiden toteutumisesta ovat nähtävillä muutenkin, mutta esimerkiksi nuorten omaa kokemusta työpajan sisällöstä ei välttämättä näe päälle päin. Palautetta voi pyytää myös nimettömänä lappupalautteenä.

Case

Pidimme yläasteikäisille kaksi opetuskertaa sisältävän nukenkäsittelytyöpajan, jonka tarkoitus oli tutustuttaa ilmaisutaidon valinnaisopiskelijat nukketeatterin peruskäsitteistöön. Ensimmäisen työpajakerran päätteeksi jaoin ryhmäläiset pienryhmiin ja he valitsivat yhdessä opettajan tai julkisuudenhenkilön, jonka kävely- ja liikkumistapaa he tarkkailisivat kuluvan viikon ajan. Työpajan toisella kerralla he saivat hetken harjoitella ryhmissä ja lopuksi esittivät liikkeen nukeilla muiden arvaillessa kenestä tutusta hahmosta oli kyse. Työpaja ei siis tähdännyt esitykseen, mutta loppui esitykselliseen, suunniteltuun ja harjoiteltuun kohtaukseen, joka esitettiin työpajaryhmän kesken. Se satoi opitun kokonaisuudeksi ja antoi esiintymiskokemuksen.

6 LISÄÄ HUOMIOITA SISÄLTÖÖN

Tavoitteiltaan ja päämääriltään toisistaan eroavat työpajat ovat todennäköisesti myös sisällöltään erilaisia. Kun työpajan tavoitteet on päätetty ja rakennekin on alustavasti mietitty, on aika pohtia sisällön yksityiskohtia. Rakenne saattaa vielä näiden yksityiskohtien myötä muuttua hieman, mutta suunnitelmien pohjalla on hyvä muistaa pyramidimalli. Näihin sisältöön vaikuttaviin yksityiskohtiin liittyy muun muassa käytettävät nukket, harjoitteet ja mahdollinen pohjateksti.

6.1 Valmiit tai itse tehdyt nukket

Nukketeatterityöpajaa suunnitellessa tärkeää on miettiä, millaisia nukkeja pajaan tuodaan tai tehdäänkö nukket osallistujien kesken. Nukketeatteritaiteilija Ishmael Falke (2011, 21–23) kannattaa nuketuksen peruselementtejä harjoiteltaessa neutraaleja harjoitusnukkeja. Opettaessa nukketeatteria ja nuketuksen peruselementtejä nämä olisivat keppien lisäksi oikein ideaaleja, mutta vasta tutustuessa nukketeatteriin työpajaan on hyvä tuoda erilaisia nukkeja, joita työpajassa pääsee kokeilemaan. Työpajassa voidaan myös tehdä nukket itse, jolloin nuoret pääsevät ilmaisemaan itseään paitsi nukketeatterin myös käsillä tekemisen ja askartelun kautta. Työpajan yhtenä tavoitteena voi olla myös kädentaitojen kehittyminen: Hahmon suunnittelu ja ideointi, muotoilu, ompeleminen, maalaaminen ym. (Vanttaja 2016, haastattelu). Nukkien itse tekeminen ei tarkoita, etteikö työpajan ohjaaja voisi halutessaan tuoda lisäksi näyttille erilaisia teatterinukkeja eri tekniikoilla. Nukkevalinta liittyy voimakkaasti myös työpajaan valittuun päämäärään, josta puhuin jo aiemmin.

Nukkien tekeminen kehittää suunnittelu- ja käsityötaitoja, ja nuorten tehdessä itse omat nukkensa he alkavat välittömästi samaistumaan tekeillä oleviin hahmoihin tekemällä nukkien ulkonäköön, vaatetukseen ja asenteeseen liittyviä valintoja. Rene Bakerin sanoin: ”Puppets are an ideal choice for stimulating empathy and identification, because the puppeteer ‘becomes’ the character they are bringing to life” (Baker 2012, 107). Itse tehdyllä nukella ilmaisu voi myös tuntua valmista nukkea innostavammalta ja esimerkiksi aremmin mukaan lähtevissä ryhmissä työpaja voi olla hyvä aloittaa nukkien tekoprosessilla. Askarteluun ryhtyminen on usein nuorille helposti lähestyttävämpää kuin nukketeatterillinen ilmaisu, mutta omaan, itse tehtyyn hahmoon syntyy jo tekovai-

heessa eräänlainen kiintymyssuhde, joka saattaa innostaa nuoria ilmaisemaan hahmolla. Oman kokemuksen mukaan nuoret usein naureskelevat keskenään vielä keskeneräisille hahmoilleen ja niiden hauskan ulkonäön innoittamina kokeilevat jo ilmaisullisia kohtauksia pyytämättä ja ilman paineita.

Aina nukkien rakentamiseen ei kuitenkaan ole aikaa, jolloin tulee pohtia muita vaihtoehtoja. Case-esimerkissä aiemmin mainitsemani Macarenaa tanssinut nukke on hyvä esimerkki erilaisten nukkien riemastuttavasta erosta verrattuna neutraaleihin harjoitusnukkeihin. Neutraalit, keskenään samanlaiset harjoitusnuket sopisivat erinomaisesti nukketeatterin ammattilaisten harjoitusnukkeiksi, mutta nuorten työpajatoiminnassa tavoite on usein jokin muu kuin täysin oikeaoppisen nuketuksen oppiminen, ja miksei sitäkin toisaalta voisi oppia erilaisilla ja persoonallisilla nukeilla. Nukketeatteriintutustavassa työpajatoiminnassa kannattaisiin siis mahdollisimman laajaa skaalaa erilaisia nukkeja mikäli nukkeja ei voida tehdä itse.

Case

Kuva 4: Luonnos kampelanukesta työpajaesitykseen ”Lumikki ja Kampela”

Kuva 5: Valmis kampelanukke työpajaesityksestä ”Lumikki ja Kampela”
(Kuvat © Mirka Hodásová)

Kuvissa näkyy erään työpajaryhmän suunnittelu- ja luomistyön vaiheet. Kampelaa tehneet nuoret saivat idean nukken ulkonäköön heti käytettävissä olevat materiaalit nähtyään. Kampelanukke toteutti esityksessä Lumikin toiveita ja ”joras” lopuksi musiikin tahdissa. Mukana olleiden valmiiden teatterinukkeiden innoittamina nuoret olivat tyytyväisiä mehukanisteri-Kampelaansa siksikin, että kanisterin kahva toimi hienosti nuketuskahvana.

6.2 Pohjatekstin valinta esitykseen

Tässä luvussa käsittelen lyhyesti pohjatekstiä ja sitä millaisesta pohjatekstistä nukketatteriesitystä kannattaa työpajassa lähteä tekemään. Esitykseen tähtäävän työpajan teeman, aiheen ja tarinan voi toki kehittää osallistuvien nuorten ehdotusten tai työpajassa selvästi toistuvien teemojen kautta, mutta esityksellä voi olla myös jokin valmis pohjateksti tai sellainen voidaan kirjoittaa osallistuvien nuorten toimesta. Nukketatterillisen ja ei-nukketatterillisen pohjatekstin eroavuuksien vertailemisessa riittäisi tutkitta-

vaa vaikka toiseen opinnäytetyöhön, mutta itse käsittelen aihetta nyt vain lyhyesti työpajojen näkökulmasta.

En väitä, että olisi olemassa mitään pohjatekstiä, josta olisi mahdotonta tehdä nukketheateria, mutta toisista teksteistä se on selvästi helpompaa kuin toisista. Nukketheateriin vasta tutustuvien nuorten kanssa on hyvä aloittaa helposta tekstistä, jossa on selkeästi erotettavissa nukketheaterillisia elementtejä. Ismael Falken (2011, 154) mukaan nukketheaterissa on jatkuvasti läsnä seuraavanlaisia teemoja: Olento ja sen luoja, elämän ja kuoleman kiertokulku, uni (tai fantasia) ja todellisuus, luonnollinen ja yliluonnollinen, sekä mittakaavojen leikki. Pohjatekstiksi olisi siis hyvä valita teos, jossa yksi tai useampi näistä teemoista on läsnä.

Nukkien, teatterin ja elokuvien kanssa työskennellyt Tina Bicat puhuu teoksessaan ”*Puppets and Performing Objects*” nukketheaterista yhteisöissä, koulutuksessa ja terapiassa, ja pitää hyvinä pohjateksteinä tunnettuja kertomuksia, ellei ole aikaa ja mahdollisuutta kirjoittaa kertomusta yhdessä nuorten kanssa. Hänen mukaan saduissa, faabeleissa ja myyteissä on selkeitä hahmoja, yleispäteviä tunteita ja moraalisia ongelmia, joita on luontevaa käsitellä nukketheaterin keinoin (Bicat 2007, 133-136).

Case

Eräässä pitämässämme työpajassa osallistuvan luokan opettaja valitsi puolestamme työpajassa käsiteltävän pohjatekstin. Kyseessä oli lyhyt moderni novelli, joka kyllä siinänsä sopi Falken kategoriaan ”elämän ja kuoleman kiertokulku”, mutta novellin päähenkilön elämä tuntui nuorille hivenen kaukaiselta, liian onnelliselta ja helpolta, sillä tarinan toinen – synkempi – puoli oli analysoitavissa vain rivien välistä. Siksi konfliktin löytäminen ja tapahtumien muovaaminen draamalliseksi kohtaukseksi oli vaikeaa. Novellissa oli paljon aukkoja ja se olisi vaatinut hyvin laajaa ja syväluotaavaa analyysia muovautuakseen nukketheaterilliseksi esitykseksi. Tekstianalyysiin on toki ryhdyttävä aina esitystä tehtäessä, mutta työpajatoiminnassa pohjatekstin olisi hyvä olla hivenen mainittua novellia helpommin ja nopeammin analysoitavissa. Falken listaamissa nukketheaterillisissa teemoissa näkyy vastakkainasettelua, jonka olisi hyvä näkyä myös työpajaesityksen pohjatekstissä selkeästi. Novellin päähenkilön ollessa näennäisesti täysin onnellinen ja onnettoman puolen ilmetessä vain rivien välistä pitkän analysoinnin jälkeen, tekstiä voi pitää nukketheaterillisesti haastavana.

Case II

Toisella yläasteella sovimme osallistuvan ryhmän opettajan kanssa, että ryhmäläiset kirjoittavat äidinkielen opetuksen yhteydessä työpajassa käytettävän sadun, jossa yhdistyy kaksi tai useampi Grimmin saduista. Saimme ennen työpajan ensimmäistä kertaa luettavaksemme kolme satuvaihtoehtoa, joista yhden valitsimme käytettäväksi työpajan esityksen pohjatekstinä. Näistä kolmesta sadusta kaikki olisivat olleet ”nukketeatterillisiä”, mutta valintaamme vaikutti myös käytännön syyt kuten hahmojen määrä suhteessa työpajaryhmäläisten määrään. Kaikki työpajakerrat sujuivat mukavassa ilmapiirissä ja nuorten oli helppoa analysoida ja työstää tekstiä esitykselliseen muotoon. Nukketeatteriesityksen tekeminen sadusta tai satujen yhdistelmästä ei oman kokemukseni mukaan voi mennä pieleen, tai jos menee, niin syynä ei silloin ole pohjateksti.

7 LOPUKSI

Esittelemäni pyramidimalli on oma sovellukseni Jouni Leikkosen näyttelijäntyön opetuksen pyramidimallista, eikä se ole ainoa oikea tapa ratkaista työpajan rakenteen suunnitteluun liittyviä kysymyksiä. Pidän pyramidia kuitenkin hyvänä lähtökohtana työpajan suunnitteluun, vaikka se ei välttämättä ole sellaisenaan valmis työpajapohja, vaan sitä tulee soveltaa aina suhteessa työpajan tavoitteisiin. Esimerkiksi itse olen sijoittanut nukella puhumisen opettamisen vasta pyramidin kolmanteen kerrokseen, mutta tavoitteita silmällä pitäen se voi olla tarpeellista opettaa jo aiemmin.

Pyramidirakennetta on mahdollista soveltaa runsaastikin, mutta työpajan pohjalla tulee pajan onnistumiseksi kuitenkin olla selkeä järjestys, jossa edetään nuorten ehdoilla. Liian nopea eteneminen johtaa helposti tyytymättömiin osallistujiin, joka vaikeuttaa tavoitteiden saavuttamista.

Onnistuessaan työpaja voi kehittää nuorten identiteetin ja luokan ryhmähengen ja kommunikation kehittymistä hauskein ja leikkilisin keinoin. Nukketeatterillinen lähestymistapa eroaa draamateatterillisestä lähestymistavasta välineellisin ja ajankäytöllisin keinoin. Vaikka välineeseen, eli nukkeen, tutustuminen ilmaisun kanavana vie omaa kehoa enemmän aikaa, tuloksiin voidaan päästä draamateatteriin suhteutettuna nopeammin, sillä nukke mahdollistaa onnistumisenkokemukset, eikä mahdollinen kritiikki kohdistu suoraan nukettajaan, vaan palaute ikään kuin suodatetaan nuken läpi.

LÄHTEET

Baker, R.: 2012. Puppets and Objects: Medium and Mediator. Teoksessa Krappe J., Parkkinen T. & Tonteri A. (toim.) Moving In! Art-Based Approaches to Work with the Youth. Turku: Turun Ammattikorkeakoulu, 103-117.

Bicât, T.: 2007, Puppets and Performing Objects: A Practical Guide. Wiltshire: The Crowood Press Ltd.

Falke, I.: 2011. Keppi, porkkana ja musta laatikko: Käyttäjän opas nykykuketeatteriin. Suomennos Tainio, M. Turku: Sixfingers Theatre.

Korhonen P.: 2001. Opettaja ja taiteilija – Allan Owens ja prosessidraama. Teoksessa Korhonen P. & Østern A-L (toim.) Katarsis: Draama, teatteri ja kasvatus. Jyväskylä: Gummerrus Kirjapaino Oy, 107-130

Leikkonen, J.: 2001. Alkuharjoitteista roolin rakentamiseen. Teoksessa Korhonen P. & Østern A-L (toim.) Katarsis: Draama, teatteri ja kasvatus. Jyväskylä: Gummerrus Kirjapaino Oy, 163-205

Rusanen, S.: 2001. Teatteri – huutolaislapsi suomalaisessa koulussa. Teoksessa Korhonen P. & Østern A-L (toim.) Katarsis: Draama, teatteri ja kasvatus. Jyväskylä: Gummerrus Kirjapaino Oy, 47-60

Vanttaja, I.: 2016. Haastattelu

Case-lähteinä käytettyjen työpajojen kuvaus

Kahden kerran nukenkäsittely- ja varjotyöpaja

Ennen ensimmäistä kertaa

- Tapasimme opettajan ja keskustelimme työpajan sisällöstä
- Videoiden katselu luokan opettajan johdolla (osa ryhmistä oli ehtinyt, osa ei)

Ensimmäinen kerta 75 min

- Erilaisten teatterinukkien ja työpajan sisällön esittely
- Alkulämpö nukeilla ja ilman
- Liikeanalyysi: kävely tilassa ja oman kehon liikkeen pohdinta
- Kävelyn harjoittelu nukella pienryhmissä, demoaminen muille
- Hyppäämisen harjoittelu nukella pienryhmissä, demoaminen muille
- Kotitehtävä ja pienryhmiin jako: tarkkailutehtävä ensi viikkoon

Toinen kerta 75 min

- Alkulämpö nukeilla ja ilman
- Kotitehtävän harjoittelu ryhmissä
- Kotitehtävän läpikäynti
- Varjoteatterin vapaamuotoinen kokeilu esineillä ja omalla keholla
- Pienen varjokohtauksen tai -oivalluksen demoaminen muulle ryhmälle
- Loppukeskustelu ja palaute

Tämän työpajan tavoitteena oli tutustuttaa ilmaisutaidon valinnaisaineopiskelijat nukke-teatteriin ja nuketukseen. Näin lyhyessä ajassa tämä oli realistinen tavoite ja se täyttyi. Pidimme samassa koulussa työpajan tällä rakenteella kolmelle eri ryhmälle. Luokan opettajien toiveena oli sisällyttää työpajaan myös varjoteatteria ja lyhyestä ajasta huolimatta onnistuimme mielestäni hyvin aikatauluttamaan sekä nuketus- että varjoteatteriosion luonteviksi kokonaisuuksiksi. Tässä työpajassa hyödynsimme pääasiassa vain pyramidin kahta ensimmäistä kerrosta, mutta päätimme kummatkin osiot pieneen ryhmäläisten keskuudessa esitettävään kohtaukseen.

Neljän kerran nukketeatteriesityksentekotyöpaja

Ennen ensimmäistä kertaa

- Tapasimme opettajan ja keskustelimme työpajan sisällöstä
- Videoiden katselu opettajan johdolla (olivat ehtineet katsoa)
- Nuoret kirjoittivat äidinkiellentunnilla Grimmin saduista uusia versioita (yhdistäen useamman sadun yhteen satuun). Saimme valittavaksemme kolme satua, joista yhdestä tehtäisiin esitys.

Ensimmäinen kerta 2 h 45 min

- Erilaisten teatterinukkien ja työpajan sisällön esittely
- Alkulämpö nukeilla ja ilman
- Liikeanalyysi: kävely tilassa ja oman kehon liikkeen pohdinta
- Kävelyn harjoittelu nukella pienryhmissä, demoaminen muille
- Hyppäämisen harjoittelu nukella pienryhmissä, demoaminen muille
- Tekstianalyysi ja kohtausten jako pienryhmien kesken
- Nukkien suunnittelu ensi kertaa varten

Toinen kerta 2 h 45 min

- Nukkien ja lavasteiden rakennus kierrätysmateriaaleista ja koulun kuvataideluokan valikoimista

Kolmas kerta 2 h 45 min

- Alkulämpö nukeilla ja ilman
- Kohtausharjoitukset, demoaminen ryhmälle välissä
- Parantelu ryhmän kommenttien mukaan
- Kohtausten yhdistäminen kokonaiseksi esitykseksi

Neljäs kerta 2 h 45 min

- Näyttämön valmistelu
- Läpimenot
- Esitys lastentarharyhmälle

Tässä työpajassa kävimme läpi kaikki pyramidin kerrokset, joskin kolmannessa kerroksessa viivymme hieman liian vähän aikaa. Tässä työpajassa hyppäsimme keppivai-

heen yli nuketusharjoitteissa ja siirryimme freeplaysta suoraan oman kehon analysointiin ja aloimme siirtää keholla harjoiteltuja liikkeitä nukkeen. Jos aikaa olisi ollut hieman enemmän, olisimme viipyneet pyramidin kolmannessa kerroksessa hieman kauemmin ja keskittyneet tarkempaan nuketukseen esitystä varten. Työpajan tavoitteena oli kuitenkin ryhmän yhteinen projekti, jossa kaikki esiintyvät. Se saavutettiin kunnialla. Esitys esitettiin lopuksi lastentarharyhmälle.

Kolmen kerran nukketeatteriesityksentekotyöpaja

Ennen ensimmäistä kertaa

- Tapasimme opettajan ja keskustelimme työpajan sisällöstä
- Opettaja valitsi esityksen pohjalla käytettävän novellin
- Videoiden katselu opettajan johdolla (eivät olleet ehtineet)

Ensimmäinen kerta 2 h 30 min

- Erilaisten teatterinukkien ja työpajan sisällön esittely
- Alkulämpö nukella ja ilman
- Liikeanalyysi: kävely tilassa ja oman kehon liikkeen pohdinta
- Kävelyn harjoittelu nukella pienryhmissä, demoaminen muille
- Hyppäämisen harjoittelu nukella pienryhmissä, demoaminen muille
- Tekstianalyysi ja kohtausryhmiin jako

Toinen kerta 2 h 30 min

- Alkulämpö nukella
- Kohtausharjoitukset, demoaminen ryhmälle välissä
- Parantelu kommenttien mukaan

Kolmas kerta 2 h 30 min

- Kohtausten yhdistäminen esitykseksi
- Läpimenot
- Esitys nuoremmalle vuosiluokalle

Tämän työpajan ehdottomasti suurin ongelma oli aikataulutus. Luokan opettaja toivoi työpajan päätteeksi esitystä, jonka toteutus oli annetussa aikataulussa kovin vaikeaa.

Lisää haastetta toi vaativa pohjateksti. Pidimme pajan samassa koulussa kahdelle eri ryhmälle ja ongelmia tuotti myös epätasaiset ryhmäkoot. Toisessa ryhmässä osallistujia oli alle 15 ja toisessa lähes 30, ja kuitenkin molemmille ryhmille oli toiveissa pitää sisällöltään samanlainen työpaja. Pienemmässä ryhmässä aikataulutusta oli realistisempi, vaikka lisäaika olisi silti tullut tarpeeseen. Tässä työpajamallissa pyramidin ensimmäisissä, tärkeimmissä kerroksissa ei ehditty viipyä tarvittavaa aikaa ja etenkin suuremmissa ryhmässä oli mentävä eteenpäin vielä kerroksen käsittelyn ollessa kesken. Tällä ryhmällä ei myöskään ollut juurikaan aiempaa kokemusta esiintymisestä ja tämä yhdistettynä liian nopeaan etenemiseen aiheutti nuorten keskuudessa vastustelua työpajaa kohtaan. Saimme kuitenkin vastustelevatkin mukaan esityksen tekoon jos ei esiintymään, niin lavastamaan ja suunnittelemaan äänimaisemaa. Kummankin ryhmän esitys saatiin valmiiksi ja niitä tuli katsomaan nuoremmat vuosiluokat.